

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

**Ефективна
ЕКОНОМІКА**

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 5, 2014 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 339.94:330.34

*Н. Г. Шкіль,
здобувач кафедри міжнародних економічних відносин
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, м. Харків*

ДЕТЕРМІНАНТИ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО БІЗНЕСУ У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Natalia Shkil,

Post-graduate student of the Department of International Economic Relations of V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv

DETERMINANTS OF INTERNATIONAL COMPETITIVENESS OF DOMESTIC BUSINESS IN THE POST-CRISIS PERIOD

Стаття присвячена актуальній темі дослідження детермінант міжнародної конкурентоспроможності національного бізнесу. Особливу увагу надано впливу глобальних кризових процесів на стан конкурентоспроможності економіки України. Міжнародний бізнес не є винятком, оскільки охоплює широкий спектр напрямів діяльності та форм забезпечення їх реалізації. Ідентифіковано, що за два останні роки (2012-2013) Україна поліпшила свій результат у рейтингу Індексу глобальної конкурентоспроможності (ІГК) Всесвітнього економічного форуму. Такі результати свідчать про те, що в країні стає простіше вести бізнес, а також і про зростання конкурентоспроможності національної економіки, яка бізнесом й забезпечується. В ІГК Україна покращувала свої позиції впродовж останніх двох років у першу чергу за рахунок стабілізації макроекономічної ситуації і відновлення після істотного падіння економіки в результаті кризи 2008-2009 рр., а також за рахунок зростання оцінок інфраструктури внаслідок масштабної підготовчої кампанії до фіналу чемпіонату Європи з футболу Євро-2012.

The article is devoted to the research topic determinant of the international competitiveness of domestic business. Particular attention is given the impact of global crisis processes in the state of competitiveness of Ukraine's economy. International business is no exception as covering a wide range of activities and forms to ensure their implementation. Identified that over the last two years (2012-2013) Ukraine improved its ranking results in the Global Competitiveness Index (GCI) of the World Economic Forum. These results indicate that the country is becoming easier to do business, as well as an increase in the competitiveness of the national economy, business and provided. In GCI Ukraine improved its position over the past two years, primarily due to macroeconomic stabilization and recovery after a significant drop in the economy from the crisis of 2008-2009, as well as by the growth estimates due to large-scale infrastructure preparatory campaign for the final of the European Football Championship Euro 2012.

Ключові слова: *глобалізація, міжнародний бізнес, конкурентоспроможність, Індекс глобальної конкурентоспроможності, національна економіка, глобальна економічна криза, детермінанти відновлення*

Keywords: *Globalization, International Business, Competitiveness, Global Competitiveness Index, national economy, the global economic crisis, determinants of recovery.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Глобалізація та інтернаціоналізація світогосподарських процесів визначають сучасний порядок в економіці – бізнесовій галузі, формалізуючи індивідуалістські потреби та методи їх забезпечення у широкомасштабних вимірах, інтегруючи суверенні держави, ринки і технології, що дозволяє будь – якому суб'єкту економічної діяльності швидше, ніж коли б то не було, з мінімальними витратами встановлювати більш глибокі контакти з партнерами, розосередженими по всьому світу. Міжнародний бізнес є продуктом даного феномену, форми якого виступають сьогодні найпоширенішими методами отримання прибутку за умов конвергенції соціально – економічних, політико – правових, техніко – технологічних та релігійно – культурних стандартів.

Світова економіка вже розглядається з точки зору цілей і завдань ефективної організації міжнародного бізнесу, і являє собою напрям наукових досліджень, який формувався починаючи з останньої чверті ХХ в контексті розробки нових теорій і концепцій здійснення зовнішньоекономічної діяльності, і негайно знайшов практичне застосування при вирішенні тактичних і стратегічних завдань у процесі глибокої інтеграції економіки провідних країн світу в умовах загострення конкуренції на світовому ринку, його лібералізації та інформаційної революції. Ріст і тісне переплетення їхніх господарських інтересів зумовили нагальну потребу у вивченні новітніх тенденцій і закономірностей розвитку міжнародного бізнесу.

2008 рік позначається як початок глобальної фінансової кризи, яка нівелювала всі класичні підходи та інструменти, тим самим примусовуючи всіх учасників міжнародних економічних відносин створювати та впроваджувати нові моделі цивілізаційного розвитку. Міжнародний бізнес не є винятком, оскільки охоплює широкий спектр напрямів діяльності та форм забезпечення їх реалізації. Виходячи з цього, рекомпозиція бізнес - системи набуває ознак комплексності та взаємозалежності, стаючи ядром, який визначає конкурентні позиції країни на світовому ринку, її економічні та технологічні пріоритети.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних дослідників питання формування глобальної та національної моделі міжнародного бізнесу слід виділити таких економістів: О. Білоруса, В. Будкіна, В. Вергуна, Л. Вергун, А. Гальчинського, В. Гейця, А. Кредісова, Д. Лук'яненка, М. Мальського, В. Новицького, Ю. Павленка, Ю. Пахомова, А. Поручника, В. Рокоча, В. Румянцева, С. Савельєва, В. Сіденка, С. Сіденко, О. Ступницького, А. Філіпенка, Т. Циганкову, І. Школа, О. Шниркова, В. Чужикова та багато інших.

Мета статті. Метою статті визначено ідентифікація детермінант міжнародної конкурентоспроможності національного бізнесу.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні у світі існує велика кількість різних індексів і рейтингів: глобальних і локальних, комплексних і спеціалізованих, регулярних і одноразових. Ці індекси оцінюють різні аспекти діяльності країн, регіонів або міст. Але у результаті усі вони оцінюють успішність окремо взяті країни, регіону, міста порівняно з «конкурентами», які також борються за обмежені ресурси, – гроші покупців на світових ринках, інвестиції, виробничі потужності бізнесів, талановитих спеціалістів, врешті-решт. Чим вища позиція країни в тому чи іншому рейтингу, тим успішніша вона в потенційній боротьбі за певний ресурс. Більшість індексів мають публічний характер і їхні результати доступні всім. Це робить їх досить привабливим інструментом для аналізу і прийняття управлінських

рішень, у тому числі державних. Найважливішими етапами алгоритму «безпечного» використання подібного інструменту є:

1) розуміння суті індексу – що і навіщо він вимірює й оцінює;

2) розуміння методології – які показники використовуються для оцінювання, які джерела отримання інформації, як відбувається розрахунок фінального значення індексу;

3) уміння правильно тлумачити результати індексу – які реальні процеси і явища входять до того чи іншого показника/групи показників, який взаємозв'язок між окремими показниками, які варіанти порівняння з іншими країнами (регіонами) є виправданими й об'єктивними;

4) уміння виявити пріоритети і прийняти правильні рішення «тут і невідкладно» – що з результатів індексу є істотним для цієї країни (регіону) на сьогодні, які пріоритетні напрямки використання обмежених ресурсів для досягнення максимально можливого результату, вимірником якого є поліпшення оцінок в індексі і просування вгору в рейтингу порівнюваних країн.

Порушення цього алгоритму у кінцевому результаті призводить до помилкових оцінювань і, що ще гірше, до неправильних рішень, ціна яких може бути надто високою. В останній час в Україні набагато більше уваги приділяється різноманітним міжнародним індексам та рейтингам. Однак, їх використання у якості інструменту в процесі прийняття та реалізації управлінських рішень було б набагато ефективнішим, якби користувачі знали, як правильно читати той чи інший індекс, як трактувати та застосовувати його результати.

Найбільш розповсюджені індекси/рейтинги, які, в свою чергу відображають реальну ситуацію і структуру міжнародного бізнесу є такі:

- Індекс глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму [1];
- Індекс конкурентоспроможності країн світу Інституту розвитку менеджменту (IMD, Швейцарія) [2];
- Індекс легкості ведення бізнесу Світового банку [2];
- Індекс економічної свободи The Heritage Foundation у партнерстві із The Wall Street Journal [2].

За два останні роки (2012-2013) Україна поліпшила свій результат у рейтингу Індeksu глобальної конкурентоспроможності (ІГК) Всесвітнього економічного форуму на 16 позицій, піднявшись на 73-є місце з 144 оцінюваних країн, практично досягнувши докризового рівня 2008 року (72-є місце) [1].

Підняття в рейтингу ІГК супроводжувалося своєрідним «проривом» в Індексі легкості ведення бізнесу Світового банку – країна перемістилася на 15 позицій вгору в рейтингу 185 країн світу, досягнувши максимуму у своїй оцінці за останні 6 років [2].

Такі результати свідчать про те, що в країні стає простіше вести бізнес, а також і про зростання конкурентоспроможності національної економіки, яка бізнесом й забезпечується. Водночас у Рейтингу конкурентоспроможності країн світу (WCY – World Competitiveness Yearbook) Центру світової конкурентоспроможності при Інституті розвитку менеджменту (Лозанна, Швейцарія), який розраховується вже для 60 країн світу (половина – це країни Європи), Україна впродовж останніх років трималася на рівні 56-57 місць, піднялася до 49-го в 2013 році, проте не зуміла повернути собі втрачене в результаті кризи 46-е місце. З іншого боку, країна стабільно отримує низькі оцінки в Індексі економічної свободи, який з 1995 року розраховується The Heritage Foundation у партнерстві з The Wall Street Journal. За 6 останніх років Україна втратила 27 позицій у рейтингу і з гіршим результатом в Європі перемістилася на 161-е місце: з категорії «в основному скutih» країн у категорію «пригнічених». Згідно методології Індeksu, це свідчить про те, що бізнес став зазнавати більших обмежень у своїй діяльності. Розгадка протиріч в оцінках і рейтингах, що на перший погляд видаються очевидними, лежить практично на поверхні – це трактування міжнародних індексів, кожен із яких має свої особливості, що ґрунтуються насамперед на методології розрахунку і наборі оцінюваних компонентів. Лише розуміння методології того чи іншого індексу і правильне його трактування дає можливість побачити справжню картину і визначити сфери можливого практичного застосування отриманих результатів. При цьому варто пам'ятати, що втрачає позицій в рейтингах часто не означає погіршення показників країни – просто інші країни можуть поліпшувати свої оцінки більш швидкими темпами. Індекс глобальної конкурентоспроможності ВЕФ складається з дванадцяти груп показників, що мають різну важливість залежно від стадії розвитку економіки окремо взятої країни. При цьому 2/3 показників – це результати опитування керівників бізнесу, а всього лише третина – це статистичні дані. В ІГК Україна покращувала свої позиції впродовж останніх двох років у першу чергу за рахунок стабілізації макроекономічної ситуації і відновлення після істотного падіння економіки в результаті кризи 2008-2009 рр., а також за рахунок зростання оцінок інфраструктури внаслідок масштабної підготовчої кампанії до фіналу чемпіонату Європи з футболу Євро-2012 [2].

В дослідженні конкурентоспроможності країн світу (WCY) Інституту розвитку менеджменту (IMD), навпаки, 2/3 показників – це статистика, а решта – результати опитування управлінців. Сам індекс складається з 20 груп показників, які об'єднані в чотири категорії, що мають рівнозначний вплив на підсумкове значення індексу. В рейтингу IMD відзначається серйозне падіння України за двома з чотирьох категорій – економічною ефективністю й інфраструктурою. Остання містить також наукову інфраструктуру, охорону здоров'я й освіту. Позиції України за двома іншими категоріями показників або не покращувалися взагалі, або незначно покращувалися. При цьому якщо подивитися на динаміку рейтингу ВЕФ, то з 16 країн, які Україна випередила за останні два роки (після трирічного падіння), лише одна країна оцінюється в рейтингу IMD – це Румунія, а інші просто не досліджуються. Тобто, різкий підйом в одному рейтингу зовсім не суперечить «стагнації» в іншому, а різниця зміни позицій країни в розрізі окремих складових конкурентоспроможності у наведених двох рейтингах зумовлена вибором країн і кінцевими показниками для оцінки, а також певними відмінностями в групуванні й агрегації показників. Індекс легкості ведення бізнесу Світового банку передбачає аналіз 11 груп кількісних показників, які оцінюють в окремо взятій країні нормативні акти, що регулюють діяльність малих і середніх підприємств, перешкоджаючи або сприяючи їхньому розвитку. Іншими словами, відбувається оцінка чинників сприяння ведення бізнесу, причому з акцентом на сегменти малого і середнього бізнесу. Індекс економічної свободи The Heritage Foundation у свою чергу аналізує 10 компонентів економічної свободи, які в сукупності оцінюють рівень накладених на бізнес обмежень з боку держави, тобто «ворожість» створеного державою середовища для вільної роботи компаній будь-якого обсягу і сфери діяльності. По суті, вони схожі між собою, але не тотожні через відмінності в методології й тлумаченні наведених індексів. Тому природним є те, що країна зробила стрибок щодо легкості ведення бізнесу, але водночас скоротила «простір для маневрів» і бізнесі. Аналогічна ситуація спостерігається й в Україні, наприклад, у Росії (112-е місце за легкістю ведення бізнесу, 139-е місце за індексом економічної свободи) і в Китаї (91-е і 136-е місця відповідно). Але одним із найяскравіших прикладів є Білорусь, яка при розташуванні на 58-му місці за легкістю ведення бізнесу займає дуже низьку позицію – 154-ий рядок у рейтингу 177 країн за рівнем економічної свободи.

Таким чином, можна зробити висновок, що доцільніше розглядати обидва ці індекси у тісному зв'язку, що дозволить оцінити реальний рівень сприятливості середовища для ведення бізнесу в країні. Незважаючи на різні підходи до оцінки даних і розрахунку індексів, існують загальні тенденції в результатах України на шляху розвитку економіки в цілому, і бізнесу як її драйвера зокрема. Наприклад, неефективність функціонування державних інститутів відбивається на результатах України в усіх індексах, що були розглянуті. Державними інститутами вважаємо всю інституціональну і законодавчу інфраструктуру, створену і керовану державою (як суб'єктом) для організації та регулювання всіх соціально-економічних процесів у суспільстві [3]. В рейтингу глобальної конкурентоспроможності ВЕФ оцінка інститутів гірша лише в 15 країнах світу, серед яких Алжир, Бурунді, Чад і Мадагаскар, а з країн Європи – Росія. Найбільш проблемними є питання захисту прав власності, корупції й неефективності чиновників. В рейтингу конкурентоспроможності країн світу IMD Україна демонструє таку ж тенденцію за складовою «ефективність уряду» та за підсумками 2012 року займає низьке 56-е місце з 59-ти країн. При цьому якщо за оцінкою державних фінансів країна займає місце в середині рейтингу (29-е), то за інституціональною інфраструктурою і законодавством, що регулює бізнес-діяльність, Україна посідає найбільш низьку позицію – 58-е місце.

Позиції України знизились у порівнянні з передкризовим періодом, і схожа динаміка спостерігається лише в деяких порівнюваних країнах (наприклад, у Словаччині та Болгарії). А втім, деякі країни змогли успішніше здолати наслідки кризи (наприклад, Туреччина та Польща) [4].

Динаміка сумарних оцінок України багато в чому збігається за складовою «макроекономічні показники». Незначне поліпшення позицій України в рейтингу 2012 року стало можливим головним чином за рахунок підняття на дві позиції за складовою «ефективність уряду», але лише завдяки стабілізації окремих показників у сфері управління державними фінансами. Втім, незважаючи на поліпшення макроекономічних показників у посткризовий період, загальні показники Індeksu істотно не покращили. Це зумовлено низькими показниками за іншими складовими Індeksu, передусім, з ефективності бізнесу й інфраструктури. За шестирічний період найбільше падіння України у світовому рейтингу відбулося за складовими ефективності уряду (мінус 8 позицій) та ефективності бізнесу (мінус 9 позицій). Низькі місця країни з ефективності уряду зумовлені низькими оцінками інституціональної і соціальної інфраструктур (58-і місця), а також державного регулювання діяльності бізнесу (56-е місце). Серед показників ефективності бізнесу дві найбільш проблемні зони – це фінанси (останнє 59-е місце), до складу яких входять ефективність банківської системи, фондового ринку і доступність кредитних ресурсів, а також рівень корпоративного управління (55-е місце), куди у тому числі входить здатність компаній пристосовуватися до змін, корпоративна етика і соціальна відповідальність бізнесу.

За даними рейтингу глобальної конкурентоспроможності за 2013 рік, згідно до оцінок Інституту розвитку менеджменту, Україна показала позитивну динаміку конкурентоспроможності, піднявшись у світовому рейтингу з 56 на 49 місце. Бальна оцінка зросла з 46,88 до 54,23, завдяки чому Україна значною мірою повернулася на докризові позиції (46 місце та 45,48 балів в 2007 р.). Така динаміка є однією з кращих в рейтингу, а також відповідає покращенню позицій України в Індексі глобальної конкурентоспроможності 2012-2013 ВЕФ (причому обидва індекси частко використовували дані 2011 р.) [2].

Покращення позицій відбулося, перш за все, за складовими «макроекономічні показники» (зростання з 48 до 30 місця) та «інфраструктура» (зростання з 51 до 45), а також по «ефективності бізнесу» (з 55 до 51 місця), проте погіршилась позиція «ефективності уряду» (зниження з 56 на 57 місце). Така динаміка складових також подібна до динаміки оцінок ВЕФ і багато в чому пояснюється розвитком інфраструктурних проектів при підготовці до Євро-2012 та посткризової стабілізації економіки. Зниження позицій по «ефективності уряду» було відзначено у більшості пострадянських і колишніх соціалістичних країн Центральної та Східної Європи, що досліджувалися. Інститут розвитку менеджменту зазначив суттєве покращення загального Рейтингу конкурентоспроможності Росії (на 6 позицій, до 42 місця) і стабільно добру оцінку Польщі (33 місце, зростання на 1 позицію), які є сусідами України та її найбільшими торговельними партнерами.

Висновки. У 2008 році в світі почалася фінансово-економічна криза, яка проявилась у вигляді сильного зниження основних економічних показників у більшості країн з розвинутою економікою, що згодом переросло в глобальну рецесію економіки. Виникнення кризи пов'язують з низкою факторів: загальною циклічністю економічного розвитку; «перегрівом» кредитного ринку і як його наслідком іпотечної кризи; високими цінами на сировинні товари (у тому числі, нафта); перенасиченням фондового ринку. наслідки трансформаційних посткризових перетворень є досить важливим для України, особливо становно бізнес системи. Формується модернізована національна економічна модель, яка здобула певні успіхи у 2012 та 2013 рр. (друга хвиля кризи обминула українську економіку, відбуваються позитивні зрушення темпів зростання ВВП, експорту продукції, зниження інфляції та безробіття), але все ж таки треба брати до уваги не тільки економічну та соціальну складові, але політично – правову. Останні події показують, що Україні є рівноправним членом європейської спільноти та зможе подолати економічний та політичний розриви з передовими країнами Європейсько Союзу.

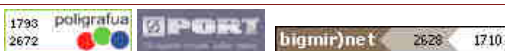
Література.

1. Рейтинг глобальної конкурентоспроможності 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.weforum.org/reports?page=1>
2. Аналіз індексу конкурентоспроможності України в 2013-2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://infolight.org.ua/content/analiz-indeksu-konkurentospromozhnosti-ukrayini-v-2013-2014-rr>
3. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки). «Шляхом європейської інтеграції» / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін. Нац. ін-т стратег. дослідж. Ін-т екон. прогнозування НАН України. М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. — К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. — 416 с.
4. Управління конкурентоспроможністю підприємства : Підручник / Ю. Б. Іванов, М. О. Кизим, О. М. Тищенко, О. Ю. Іванова, О. В. Ревенко, Т. М. Чететова-Терашвілі. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2010. – 320 с.

References.

1. Rating of Global Competitiveness 2013. [Online]. - available at <http://www.weforum.org/reports?page=1> (Accessed 14 April 2014)
2. Analysis of Competitiveness Index 2013-2014 in Ukraine [Online]. - available at <http://infolight.org.ua/content/analiz-indeksu-konkurentospromozhnosti-ukrayini-v-2013-2014-rr>
3. A. Halchynskiy, V. Geets Strategy for Economic and Social Development of Ukraine (2004-2015 years). "Towards European Integration and Europe" [Towards European Integration and Europe]. Integra. Ukraine. – Kyiv, Ukraine
4. Y. Ivanov, M. Kizim, A. Tishchenko, O. Ivanov, A. REVENKO, *Management of enterprise's competitiveness* [Management of enterprise's competitiveness] H.: ID "INZHEK", Ukraine

Стаття надійшла до редакції 29.04.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"